

TABU V RODINNÉ KOMUNIKACI OČIMA ADOLESCENTŮ¹

Zuzana Veldová

Abstrakt

Komunikace v rodině je jedním z hlavních pilířů fungování rodiny. Narušení komunikace má zásadní vliv na funkčnost rodiny jako systému i na její členy. Mezi taková narušení patří tabu, která jsou přítomna v určité míře v každé rodině. Úroveň i povaha komunikace se v jednotlivých rodinách liší a také se mění uvnitř rodiny v průběhu vývojového cyklu. Jednou takovou vývojovou změnou je období adolescence jednoho z potomků. Adolescent se chce stát dospělým, rodič je nucen na to reagovat. Předmětem našeho výzkumu je rodinná komunikace právě z pohledu adolescenta. Využíváme námi sestavenou škálu rodinné komunikace a škálu FACES II. Účastníci výzkumu – respondenti – vnímají komunikaci v rodině jako vcelku dobrou. Největší výhrady mají v oblastech soukromí a respektu jejich osoby ze strany rodičů. Naopak u rodičů oceňují podporu a důvěřují jim. Největší tabu nacházíme v oblasti komunikace citů, a to jak slovní, tak dotekem. Komunikace s matkou je hodnocena lépe než komunikace s otcem, nejvíce se liší ve vyjadřování citů. Pro dívky je vyjadřování citů důležitější než pro chlapce. Dimenze nově vzniknuvší metody souvisejí s dimenzemi škály FACES II, a tak dobře odrážejí rodinnou komunikaci, potažmo fungování rodiny.

Klíčová slova: rodina, komunikace, tabu, adolescence

TABOO IN FAMILY COMMUNICATION SEEN BY ADOLESCENTS

Abstract

Family communication is an important supposal for the family functioning. One of its disturbing factors is taboo. It affects both, the family system and its members. The niveau of communication varies from family to family, and also according to the phase of the family life-span. One of the important phases is the time when a child is stepping into the adult-life, adolescence. Parents are due to react to the child's new life position and preferences. In our research, we have answered the questions concerned with the family communication in the eyes of an adolescent. For that, we used FACES II and our own method – Scale of Family Communication. The families of our respondents have been assumed to be rather good-working (both methods have implied that). The adolescents were unsatisfied with their parents' behaviour concerned with the adolescents' privacy and respect. They appreciated parents being supportive, and they trusted them. The biggest taboo has emerged in the area of emotion communication. In this area, we also have found the main differences between mother and father when communicating with an adolescent, and between boys and girls. The latter rank the emotion communicating higher. The dimensions of our own method – Scale of Family Communication – correlates with the FACES-dimensions, and therefore, we assume the scale as well-reflecting the family communication, actually the family functioning in whole.

Keywords: *family, communication, taboo, adolescence*

¹ Článek vychází z diplomové práce: Veldová, Z. (2007). *Tabu v rodinné komunikaci očima adolescentů*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra psychologie. Vedoucí doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Úvod

Přestože je téma komunikace v rodině a komunikačních tabu svou povahou do značné míry důležité a v určitém směru i zásadní pro rodinné fungování, jeho komplexní zpracování v dostupných zdrojích schází. V naší práci se snažíme o shrnutí tématických poznatků problematiky tabu a tabuizování v rodině, jejich zasazení do komunikačně-rodinného kontextu a alespoň částečné ověření těchto poznatků na adolescentním souboru respondentů. Adolescence jako přechod dítěte do dospělosti je totiž obdobím velkých komunikačních i vztahových změn v rodině. Kvalita a úroveň komunikace v rodině s adolescentem hrají v tomto období velkou roli. Snažíme se tedy najít odpovědi na otázky, týkající se vnímání rodinné komunikace právě ze strany adolescenta, a získat představu o úrovni komunikace v rodině našich respondentů.

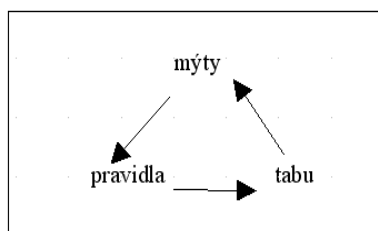
Teoretické zázemí

V naší práci vycházíme ze systémově-interakčního pojetí rodiny (Plaňava, 2000), kde je kladen důraz jednak na rodinu jako systém (mnohočetná podmíněnost určitého chování) a dále na rodinné interakce, jejich zpětnovazebnost, kontextualitu a ustálená systémová pravidla jejich průběhu. Toto pojetí má své kořeny již v předválečném systémovém pojmovém modelu a bylo značně ovlivněno rozvojem kybernetiky, jejímž ústředním pojmem byla zpětná vazba. V psychologii nalzáme první známky systémového přístupu v 50. letech při výzkumech schizofreniků a jejich rodin (N. Ackerman, G. Bateson, J. Weakland a další). Až v 80. letech se pozornost přesouvá od vymezování faktorů majících negativní vliv na rodinné fungování na faktory pozitivní, k hledání „zdravé rodiny“ (pojetí a práce V. Satirové).

Komunikace v rodině je jedním ze základních pilířů rodinného systému a má bezesporu velký význam pro individuální rozvoj členů rodiny i pro fungování systému jako celku. Narušení komunikace tedy podryvá a oslabuje zdravé fungování rodiny, a to opět na komplexní (systémové) i individuální úrovni.

Mezi takováto narušení nesporně patří komunikační tabu, tj. témata či interakce, jejichž obsah je vzhledem k daným rodinným pravidlům jen těžko sdělitelný, resp. zakázaný. Je zřejmé, že tabu v rodině úzce souvisí s rodinnými pravidly, která jsou implicitně či explicitně přítomna v každé rodině. Souvisí ale také s případnými rodinnými mýty - ty mají stabilizační a normativní funkci (Plaňava, 1984), jsou však často neuvědomované. Rodinná pravidla mohou vznikat na podkladě jednoho nebo více rodinných mýtů, a tak z dosavadních poznatků by logicky vyplýval lineární kauzální vztah mezi mýty, rodinnými pravidly a tabu. Zdá se však, že vztah mezi těmito třemi entitami je spíše cirkulární (viz obr. 1).

Obr. 1 Cirkulární vztah mezi tabu, pravidly a mýty



Na základě přítomné ne-komunikace nějakého tématu může tedy dojít k tomu, že se tato ne-komunikace stane pravidlem, vzniká tedy tabu daného tématu. A jelikož potřebujeme nějaké „vysvětlení“, vytvoříme si mýtus, který má právě onu normativní a stabilizační funkci. Především „děti mají sklon vytvářet si vlastní vysvětlení světa a ta mají mnoho společného s mýty.“ (Blažek, Olmrová, 1986). Vzniklý mýtus, třeba i nevědomě, podporuje určitá pravidla, která určují tabu v rodině a tak dále – stále dokola.

Co se týče kategorizace tabu, po přehlédnutí dostupných zdrojů jsme našli dvě hlavní oblasti: **tabu informace** (povětšinou tabu v komunikaci verbální) a **tabu vyjadřování citů** (verbálně i neverbálně – převážně dotekem). Obecně (i výzkumně) se tabu jeví být jasně nežádoucím aspektem rodinné komunikace, tím spíše ve vývojovém období adolescence, které má být jakýmsi přemostěním mezi dětstvím a dospělostí, resp. dalším samostatným životem jedince.

Adolescenci zde pojmáme jako období přibližně mezi 15. a 22. rokem, přikláníme se tedy k ontogeneticky-vývojovému pojetí a dělení J. Langmeiera (1983). Toto období je plné změn, a to jak pro adolescenta, tak jeho rodiče a rodinu vůbec. Adolescentům se často nelíbí omezující pravidla nebo způsoby komunikace rodiče („jako s dítětem“, láskyplné projevy na veřejnosti atp.). Rodiče se zase snaží nadměrně zasahovat do soukromí adolescenta. Dle P. Macka (2003) však konflikty nevadí, jestliže rodiče v komunikaci (jak informací, tak citů) respektují názory a přání svého dospívajícího dítěte.

Ze zahraničních výzkumů vyplývají některé obecné závěry, které byly podnětem i inspirací při organizaci našeho výzkumu, jeho cílů a výzkumných otázek.

M. S. Forgatch a D. S. DeGarmo (1999; In Caughlin et al., 2000) uvádí, že v období adolescence má člověk zvýšenou potřebu soukromí a potřebu si některé informace nechávat pro sebe. Drury et al. (2002) upozorňuje na porušování komunikačních soukromých hranic adolescentů ze strany rodičů. S. Petronio (1991; In Drury et al., 2002) ve svých výzkumech zjistila, že zasahování do soukromí adolescentů nejsou v tomto vývojovém období ničím neobvyklým. P. Noller a S. Bagi (1985; In Drury et al., 2002) ve svých výzkumech poukazují na to, že matky se v komunikaci s dospívajícím angažují více než otcové. Stejní autoři zkoumali tabuizovaná témata v komunikaci s rodičem. Tato témata byla nejčastěji spojená se sexem (postoje, problémy, informace).

Cílem našeho výzkumu bylo zmapovat oblasti tabu v rodinné komunikaci, a to sice tak, jak je vnímají adolescentní jedinci. Komplexní zpracování tématu rodinné komunikace a jejích problémů (tabu) v dostupné odborné literatuře chybí, a tak jsme výzkum pojali jako *sondu*, která nám měla nabídnout určitou představu o daném tématu.

Výzkumné **otázky** jsme zaměřili na celkové vnímání komunikace adolescentem (vč. vyjadřování citů), osvětlení nejvíce tabuizovaných oblastí komunikace, objasnění rozdílů mezi vnímanou realitou a přáním adolescenta. Dále nás zajímaly kvalitativní rozdíly v komunikaci s matkou a s otcem a rozdíly v posuzování komunikace mezi chlapci a děvčaty.

Odpovědi na dané otázky nám poskytly položky dotazníků *Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales (FACES II)* a škály námi vytvořené - *Škály rodinné komunikace (ŠRK)*. ŠRK vznikla především na základě dat, získaných metodou ohniskových skupin (viz dále). Jsme si vědomi, že ani jedna z metod není metodou standardizovanou na české poměry, nicméně vzhledem k výzkumnému cíli pokládáme kombinaci právě těchto metod za

optimální. Škála FACES II je v praxi psychologie rodiny jakožto orientační nástroj již využívána a s drobnými úpravami (viz dále) nám posloužila i jako dobrý srovnávací nástroj validity a reliability ŠRK. Skóry dimenzí obou škál byly pak předmětem **testování hypotéz**:

- H1. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *koheze a vyjadřování citů*.
- H2. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *koheze a komunikace informací*.
- H3. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *koheze a atributy rodinné komunikace*.
- H4. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *adaptabilita a vyjadřování citů*.
- H5. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *adaptabilita a komunikace informací*.
- H6. Existuje statisticky významná souvislost mezi dimenzemi *adaptabilita a atributy rodinné komunikace*.

Výzkumné metody a výzkumný soubor

Výzkum byl zaměřen na studenty 3. ročníků SŠ (převážně gymnaziálního typu) ve věku 17-18 let a skládal se ze dvou částí.

Tab. 1 Charakteristiky účastníků ohniskových skupin

Charakteristika	Možnosti	Počet účastníků
Škola	<i>Gymnázium</i>	11
	<i>Střední odborná</i>	1
Pohlaví	<i>Žena</i>	10
	<i>Muž</i>	2
Věk	<i>17 let</i>	3
	<i>18 let</i>	9
Rodinná situace	<i>Rozvedení rodiče</i>	5
	<i>Sezdaní rodiče</i>	7
	<i>Má sourozence</i>	11
Sourozenci	<i>Jedináček</i>	1

V první části jsme využili *metody ohniskových skupin* (dále OS). Účastníci byli z řad frekventantů půlročního kurzu sociálně-psychologických dovedností (17-18-letí studenti, převážně gymnázií, viz tab. 1). Kurz každoročně pořádá Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Mladé Boleslavi. Dvě šestičlenné diskusní skupiny nám poskytly materiál,

který nám byl zdrojem informací k vytvoření vlastní sebeposuzovací **škály**, zaměřené na **rodinnou komunikaci** (dále ŠRK). Metodou obsahové analýzy jsme z přeepsaných diskusí, získali tři základní kategorie (pozdější dimenze našeho dotazníku ŠRK): **atributy rodinné komunikace** (dále RKA), **komunikace informací** (dále KI) a **vyjadřování citů** (dále VC). Z výroků a idejí účastníků OS i z teoretických poznatků jsme sestavili dotazník o 51 položkách (17 pro každou dimenzi). Položky jsou posuzovány respondenty na stupnici 1-5, kde každý bod má i své slovní zakotvení (1 – ne, nikdy, 2 – málokdy, 3 – někdy, občas, 4 – často, 5 – ano, skoro vždy). Každá položka je hodnocena čtyřikrát: *pro otce ve vztahu k realitě* z pohledu adolescenta a ve vztahu *k přání* adolescenta, stejně *pro matku*.

Škálu rodinné komunikace (ŠRK) jsme společně se škálou FACES II administrovali ve třech 3. ročnících škol gymnaziálního typu (s ohledem na účastníky OS, kteří byli převážně ze stejného studijního prostředí). Viz tab. 2.

Tab. 2 Charakteristiky respondentů sebeposuzovacích škál

Charakteristika	Možnosti	Počet respondentů
Pohlaví	<i>Žena</i>	39
	<i>Muž</i>	33
Věk	<i>17 let</i>	41
	<i>18 let</i>	31
Rodina	<i>žije pohromadě</i>	60
	<i>otec/matka žije odděleně</i>	12
Sourozenci	<i>Má sourozence</i>	67
	<i>Bez sourozence</i>	5

Celkem 72 dotazníků jsme podrobili analýze, a to kvantitativní (výpočty průměrných hodnot a jejich porovnávání, výpočet Pearsonova korelačního koeficientu) a kvalitativní (zkoumání obsahů zjištěných významných položek).

Výsledky našeho šetření poukazují **na vcelku dobrou úroveň komunikace** v rodinách respondentů. Průměrná hodnota odpovědi u každé dimenze ŠRK se pohybovala mezi 3,0 a 3,6 bodu na stupnici 1-5. Také data získaná metodou FACES II napovídají dobré úrovni rodinného fungování, 51% respondentů lze zařadit do kategorie s vyšší kohezí (K) i adaptabilitou (A) – $K \geq 48$, $A \geq 42$.

Z výzkumu dále vyplynulo, že sami adolescenti by nejraději u rodičů změnili ty aspekty rodinného fungování a komunikace, které se týkají jejich **skutečného dospívání**: *respekt soukromí, jejich názorů* (i odlišných) a *přání, méně nevyžádaných rad* od rodičů, *více pochopení (i naslouchání)*. Rádi by také otevřeněji dali rodiči *najevo*, jak se a *co cítí*. V tomto směru naše zjištění korespondují s výsledky zahraničních výzkumů – týmu M. S. Forgatch a D. S. DeGarmo, J. Druryho či S. Petronio (viz výše).

V průměru respondenty nejlépe hodnocené byly položky týkající se **důvěry k rodičům a podpory ze strany rodičů**. Mezi nejvíce **tabuizované položky** patřily: slovní vyjádření citu, dotek, pohlazení, „pusa jen tak“; tedy především položky z dimenze vyjadřování citů. Svě místo zde našla i dvě témata hovoru (z dimenze KI): sex (koresponduje s výzkumem P. Nollera a S. Bagiho – viz výše) a „vztahy a známosti“.

Ve srovnání obou rodičů z drtivé většiny hodnocení komunikace vychází lépe matka (odpovídá zjištění P. Nollera a S. Bagiho – viz výše). Nejvíce rozdílů se vyskytuje **v oblasti vyjadřování citů**. Největší rozdíl vůbec (v průměru 0,8 bodu na stupnici 1-5) se vyskytl u položky „zajímá ho/ji můj život, moje problémy i radosti“ (RKA) a „povídáme si spolu o svých kamarádech“ (KI).

Rozdílů mezi dívkami a chlapci jsme objevili opět **v dimenzi vyjadřování citů a též komunikace informací – lépe hodnotily dívky**, a to ve vztahu k matce. Dle dcer probíhá tedy komunikace s matkou lépe, a to jak co se týče věcných informací, tak vyjadřování citů. V obou dimenzích (VC, KI) dívky, co se týče přání, opět chlapce „převyšovaly“, měly vyšší nároky; u KI-matky o 0,5 bodu, u VC-matky 0,9 bodu, u VC-otce 0,7 bodu. **Děvčata tedy vnímají vyjadřování citů jako důležitější oblast komunikace** než chlapci.

Při testování hypotéz jsme využívali dat jednotlivých škál, a to metody FACES IIa metody Škály rodinné komunikace. U ŠRK jsme ovšem museli zohlednit fakt, že některé položky dosahovaly svého maxima v bodě 1 (tj. měly pozitivní pól opačný než většina). Bylo tedy nutné, jak upozorňuje V. Břicháček (1978), tyto hodnoty převrátit (viz tab. 3).

Tab. 3 Klíč k převrácení vstupních hodnot (odpovědí respondentů)

Odpověď respondenta	Převrácená hodnota (hodnota položky)
1	5
2	4
3	3
4	2
5	1

Takto převrácené hodnoty pak vyjadřují reálnou hodnotu každé položky na stupnici 1-5, kde 1 je *minimum* a 5 *maximum*, a lze je použít pro matematické výpočty.

Při vyhodnocování a analýze dat FACES II jsme narazili na *problém samotného principu vyhodnocování* této metody, který souvisí právě s potřebnou transformací dat a který na tomto místě zmíníme pouze okrajově.

Tab. 4 Maxima a minima položek dimenzí FACES II (dle D. Olsona, 1983)

	Koheze															Adaptabilita															
Pol.	1	4	5	7	9	11	13	15	17	19	22	23	25	27	29	30	2	3	6	8	10	12	14	16	18	20	21	24	26	28	
Max	5	5	5	5	1	5	5	1	5	1	5	5	1	5	1	5	5	1	5	5	5	1	5	5	5	5	5	1	5	1	
Min	1	1	1	1	5	1	1	5	1	5	1	1	5	1	5	1	1	5	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	5	1	5

Podíváme-li se na maximální hodnoty škály (viz tab. 4) položek u jedné dimenze (jedno které), u některých otázek je toto maximum číslo 1, u některých 5 (celkově maximum u adaptability 54 bodů). V takovém případě ovšem, pokud by respondent skóroval u všech otázek maximálně, pouze u dvou místo jedniček by byly dvojky, dostane se na číslo 56 bodů. Pokud ovšem bude u všech položek skórovat opět podle tabulky maximálně, jen místo dvou pětěk zaznamená čtyřku (tzn. rozdíl opět dvou bodů, a tedy výsledek by měl být stejný), celkový výsledek bude 52 bodů. V grafickém znázornění by to pak znamenalo přesun z jednoho typologického pole do dalšího, a tudíž i různé vyhodnocení.

Data FACES je tedy dle našeho názoru třeba transformovat tak, jak jsme to učinili u naší Škály rodinné komunikace (viz výše). Vzhledem k tomu, že obě metody využívají stejné stupnice (1-5), pro transformaci jsme použili stejného klíče (viz tab. 3). Jedině takové hodnoty jsme mohli využít pro výpočet Pearsonova korelačního koeficientu a k matematickým operacím vůbec.

Testování hypotéz a výsledky. U každého respondenta jsme pro každou dimenzi ŠRK vypočítali součet všech odpovědí (převrácených tam, kde to bylo nutné). Získali jsme tak pro každou dimenzi 2 skóry, 1 pro matku a 1 pro otce. Abychom dostali hrubý („rodinný“) skór, se kterým jsme pak počítali korelace, tyto dva skóry jsme zprůměrovali. U škály FACES II jsme, jak jsme uvedli již dříve, data také transformovali, pro každou dimenzi sečetli. Obdobně jsme tak získali pro každou dimenzi hrubý skór, který jsme využili pro výpočet korelací. Výsledky korelací uvádíme v tabulce (viz tab. 5).

Tab. 5 Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu pro jednotlivé korelace

	RKA	KI	VC
Koheze	0,610	0,700	0,688
Adaptabilita	0,800	0,721	0,642

Kritická hodnota korelačního koeficientu je pro $n=70$ na 5% hladině významnosti 0,231. Tuto hodnotu, jak můžeme vidět, přesahuje všech 6 našich korelačních koeficientů. Podívejme se tedy dále na hladinu významnosti $\alpha=0,01$; kritická hodnota je zde 0,301. I toto číslo přesahují všechny naše koeficienty. Tedy:

H1. Hypotézu přijímáme. Koheze pozitivně koreluje s dimenzí vyjadřování citů, a to na 1% hladině významnosti.

- H2. Hypotézu přijímáme. Koheze pozitivně koreluje s dimenzí komunikace informací, a to na 1% hladině významnosti.
- H3. Hypotézu přijímáme. Koheze pozitivně koreluje s dimenzí atributy rodinné komunikace, a to na 1% hladině významnosti.
- H4. Hypotézu přijímáme. Adaptabilita pozitivně koreluje s dimenzí vyjadřování citů, a to na 1% hladině významnosti.
- H5. Hypotézu přijímáme. Adaptabilita pozitivně koreluje s dimenzí komunikace informací, a to na 1% hladině významnosti.
- H6. Hypotézu přijímáme. Adaptabilita pozitivně koreluje s dimenzí atributy rodinné komunikace, a to na 1% hladině významnosti.

Diskuse

V celkovém hodnocení rodinné komunikace jsme využili její dotazníkové rozdělení (ŠRK) na dimenze atributy rodinné komunikace, komunikace informací a vyjadřování citů. Průměrné hodnoty odpovědi v každé dimenzi vyzněly v neprospěch **dimenze vyjadřování citů**. U této dimenze se daná hodnota rovnala 3,0 bodu, zatímco u ostatních dimenzí přibližně o 0,5 více. Položili jsme si otázku, proč tomu tak je. Podívejme se nyní na mezipohlavní rozdíly hodnocení, možná se dobereme příčiny.

Tab. 6 Průměrná hodnota vyjadřování citů – srovnání děvčat a chlapců

	Realita		Přání	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci
<u>matka</u>	3,4	3,0	4	3,1
<u>otec</u>	2,9	2,8	3,7	3

V tab. 6 jsme zvýraznili pro každou oblast (vnímaná realita, přání) velmi podobné hodnoty (kolem 3,0). Jak vidíme, právě **mužský element způsobuje nízkou hodnotu vyjadřování citů**, neboť zatímco u výpovědi, týkajících se reality u otce, pohlaví respondentů na hodnotu prakticky vliv nemá (stejně hodnoty), u přání tomu je jinak. Děvčata požadují od obou rodičů značně více vyjadřování citů než chlapci.

Otázkou k diskusi je, čím je tento fenomén způsoben. Může to být způsobeno vlivem méně citově angažovaného otce (White, Woollett, 1992) a ze strany chlapců může jít o jeho napodobování (Gottman, 1997; In Garside a Klimes-Dougan, 2002). Je tu však i otázka, zda chlapci skutečně nepotřebují vyjadřování citů méně. S. M. Gruenert (2003) také upozorňuje, že muži mají jiná kritéria vyjadřování citů a podpory než ženy. Je tedy otázkou, zda by dotazník sestavený mužem z dat vycházejících z převážně mužské ohniskové skupiny nevypadal jinak, a tudíž zda by i výsledky nebyly jiné. Podotkněme však, že i mezi mužskou částí respondentů se našli tací, kteří ve vnímané realitě VC skórovali výše, než byl průměr děvčat. Příčinu můžeme najít i v samotné vývojové etapě adolescence: adolescent může cítit

potřebu se od rodiče odpoutat, a to i emocionálně. Na přechodnou dobu se tedy může jejich vztah (i vyjadřování citu) změnit. U chlapců by pak tato potřeba byla vyšší než u děvčat. Odůvodnění ale může být také zcela prozaické: chlapci se styděli do dotazníku napsat pravdu o vyjadřování citu – přišlo jim to poněkud zženštilé, málo chlapské (tím spíš, že dotazník administrovala žena). Odpověď zřejmě jednoznačná není, a tak je na každém z nás, ke které variantě vysvětlení se přikloníme.

Co se v našem výzkumu jednoznačně prokázalo, je právě specifikum vývojového období adolescence: adolescenti mají v tomto období větší **potřebu soukromí**, „nechávání si některých věcí pro sebe“, chtějí být respektováni, vyslyšeni. Co se týče soukromí a utajování některých osobních věcí, naše výsledky v tomto ohledu korespondují s výsledky týmu M. S. Forgatch a D. S. DeGarmo (1999; In Caughlin et al., 2000). Drury et al. (2002) upozorňuje, že rodiče často řeší tuto změnu direktivně, a porušují tak nastolené komunikační soukromé hranice. Často tak činí ze strachu ze ztráty otevřenosti a důvěry ve vztahu s jejich dospívajícím dítětem. Také S. Petronio (1991; In Drury et al., 2002) zkoumala zasahování do soukromí adolescentů ze strany rodičů. Stejně jako my zjistila, že nedostatečný respekt soukromí, udělování nevyžádaných rad apod. není v tomto období ničím neobvyklým.

Při srovnávání rodičů vychází v drtivé většině ukazatelů a hodnocení komunikace lépe matka. Tato zjištění korespondují se zahraničními výzkumy. P. Noller a S. Bagi (1985; In Drury et al., 2002) poukazují na zjištěnou **větší angažovanost v komunikaci s dospívajícími ze strany matek** ve srovnání s aktivitou otců.

Stejní autoři zkoumali tabuizovaná témata v komunikaci s rodičem. Tato témata byla nejčastěji spojená se **sexem** (postoje, problémy, informace). V našem výzkumu se téma sexu společně s tématem partnerských vztahů stalo též největším **tabu** v komunikaci informací mezi dospívajícím a rodičem.

Na druhé straně, adolescenti našeho výzkumného souboru uvedli **zmínění tématu drog** (vč. alkoholu a cigaret) **před rodičem** jako položku, která patří mezi nejméně tabuizované. Toto hodnocení se zdá být na první pohled velmi optimistické, je jistě dobré, že toto téma mohou dospívající před rodičem aspoň zmínit. Položka je však formulována tak, že nezjišťuje, zda si rodiče s dětmi o drogách skutečně povídají, a to kvalitně, ne jen „výhrůžkami“ („opovaž se!“ atp.), a tak nesmíme toto zjištění nadhodnocovat.

I na tomto místě zdůrazníme, že výsledky našeho šetření považujeme za subjektivní vnímání adolescentů, které nemusí zcela věrně odrážet objektivní realitu. Výzkumný soubor byl navíc tvořen vcelku homogenní skupinou (studenty gymnázií), a tak v žádném případě nehodláme výsledky ve vztahu k celé populaci zobecňovat. V tomto ohledu by bylo zajímavé srovnání s odlišnou skupinou – např. studenty středních odborných učilišť.

Srovnání by bylo zajímavé i proto, že celkové průměrné hodnoty odpovědi u každé dimenze se pohybují u našeho výzkumného souboru na dosti dobré úrovni (všechny $\geq 3,0$ na stupnici 1-5). Navíc vezmeme-li v potaz původní (ne-převrácené) hodnoty škály FACES II a domněnku I. Sobotkové (2001), že fungující rodiny se vyznačují vyšší kohezí i adaptabilitou, pak respondentů, kteří by splňovali tuto podmínku (tj. koheze ≥ 48 současně při adaptabilitě ≥ 42), nalezneme 51%. Toto číslo se nám jeví vyšší, než by byl průměr populace.

Z těchto úvah pro nás plyne i jediná větší nevýhoda metod, které jsme užili: nejsou standardizované. Jak jsme však již vysvětlili dříve, vzhledem k tématu, jeho intimnosti i cílům našeho výzkumu se nám použití metody FACES II a vytvoření a následné užití škály k měření rodinné komunikace zdá i v tento okamžik tím nejvhodnějším nástrojem. Podařilo se nám získat data, která jsme získat chtěli, cíl výzkumu se nám tedy zdá být naplněn.

Závěr

V naší práci jsme se pokusili zmapovat a shrnout problematiku tabu v rodinné komunikaci, zasadit ji do již existujícího teoretického přístupu k rodině, a to především přístupu systémově-interakčního. Tento přístup zohledňuje jak princip cirkularity, tak rodinu jako systém. Takové pojetí rodiny klade důraz na komunikaci jako jeden ze základních procesů ovlivňujících funkčnost celého rodinného systému, jakož i jednotlivých subsystémů.

V rámci tohoto pojetí jsme se snažili uchopit i celou problematiku tabu a tabuizování v rodině. S ohledem na původní význam slova tabu a pojetí tabu v psychologii jsme termín tabu definovali jako interakci, jejíž obsah je vzhledem k daným rodinným pravidlům jen těžko sdělitelný, resp. zakázaný, tudíž nebezpečný pro některého z členů rodiny – ať už ve smyslu potenciálního sankcionování či narušení stability rodiny. Rodinná pravidla mohou vznikat na podkladě jednoho/více rodinných mýtů, a tak z přehlédnutých poznatků by byl logický lineární kauzální vztah mezi mýty, rodinnými pravidly a tabu. V souvislosti s kauzálně-cirkulárním systémovým pojetím rodiny se nám jevilo jako zajímavý námět k úvaze hovořit i o vztahu mezi rodinnými mýty, pravidly a tabu (viz obr.1) jako cirkulárním, raději než lineárním.

Další naší snahou bylo na základě informací z dostupné literatury a jiných zdrojů alespoň orientačně tabu v rodinné komunikaci kategorizovat. Vznikly tak dvě základní oblasti tabu: tabu informace (týká se především tabu v komunikaci verbální) a tabu vyjadřování citů (zahrnuje jak vyjadřování emocí neverbálně, především prostřednictvím obličejové mimiky a doteku, tak verbalizaci pocitů). Každá z oblastí má svoje specifika, avšak obě oblasti spolu navzájem souvisí, jsou vzájemně propojeny a doplňují se – stejně tak jako verbální i neverbální aspekty interakcí, probíhajících mezi jednotlivými členy rodinného systému, i komunikace jako takové.

Výzkumem (typu sonda) jsme se pokusili alespoň částečně ověřit teoretické poznatky a zkušenosti zahraničních psychologů v praxi u nás, a to na souboru adolescentů (17–18letých, studentů škol gymnaziálního typu). Pro tyto účely jsme na základě dat získaných především metodou ohniskových skupin sestavili vlastní Škálu rodinné komunikace. Tu jsme poté společně se škálou FACES II administrovali výzkumnému souboru.

Kvality nově vzniknuvší metody ŠRK spatřujeme především v možnosti kvalitativní analýzy, neboť poskytuje psychologovi vcelku rychle a snadno orientaci v rodinné komunikaci adolescenta, na základě které může rozvíjet dále svou práci s dospívajícím (intervenci, rozhovor, terapii atp.). Vcelku jednoduchým výpočtem průměrné hodnoty odpovědi pro jednotlivé dimenze si také udělá představu o úrovni klimatu rodinného prostředí (dimenze RKA), tématech hovoru i jeho tabu (KI) a úrovni vyjadřování citů, jak slovně, tak dotekem (VC).

Literatura

- Blažek, B., & Olmrová, J. (1986). *Průhledy do dětství*. Praha: Avicenum.
- Břicháček, V. (1978). *Úvod do psychologického škálování*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Caughlin, J. P., et al. (2000). Intrafamily secrets in various family configurations: A communication boundary management perspective. *Communication Studies*, 51(2), Summer 2000, 116-134. Dostupné na WWW: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3669/is_200007/ai_n8880185/pg_16>.
- Drury, J., et al. (2002). *Draft report of the task force on language, social psychology and adolescence*. Cardiff University, University of Sussex, Stanford University (UK); University of California, University of Illinois at Urbana-Champaign (USA); University of Queensland (Australia). Dostupné na WWW: <<http://www.cardiff.ac.uk/encap/clcr/ialsp/>>.
- Forgatch, M. S., & DeGarmo, D. S. (1999). Two faces of Janus: Cohesion and conflict. In M. J. Cox & J. Brooks-Gunn (Eds.), *Conflict and cohesion in families* (pp. 167-184). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Garside, R. B., & Klimes-Dougan, B. (2002). Socialization of discrete negative emotions: Gender differences and links with psychological distress. *Sexroles: A Journal of Research*. August 2002. Dostupné na WWW: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_2002_August/ai_95514605>.
- Gottman, J. M., et al. (1997). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gruenert, S. M. (2003). *Intimacy, fathers, best friends and the well-being of young adult males*. Swinburne University of Technology (Australia). June 2003. Dostupné na WWW: <<http://adt.lib.swin.edu.au/uploads/approved/adt-VSWT20040202.145806/public/01front.pdf>>.
- Langmeier, J. (1983). *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: Avicenum.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Noller, P., & Bagi, S. (1985). Parent-adolescent communication. *Journal of Adolescence*, 8, 125-144.
- Olson, D., et al. (1983). Circumplex model of marital and family systems: VI. Theoretical update. *Family Process*, 22, 69-83.
- Petronio, S. (1991). Communication Boundary Management perspective: A theoretical model of managing the disclosure of private information between marital couples. *Communication Theory*, 7, 311-332.
- Plaňava, I. (1984). Rodinné mýty. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 19, 67-73.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk.
- Satirová, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Práh.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- White, D., & Woollett, A. (1992). *Families: A context for development*. London: The Falmer Press.

O autorce: Mgr. Zuzana Veldová absolvovala v roce 2007 jednooborovou psychologii na FF UP v Olomouci. Zaměřuje se na psychologii rodiny a školní psychologii.

Kontaktní údaje:

email: zu.veld@tiscali.cz

adresa: 17. listopadu 1386, Mladá Boleslav, 293 01

Veldová, Z. (2007). Tabu v rodinné komunikaci očima adolescentů. *E-psychologie* [online]. 1(1), [cit. vložit datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/veldova.pdf>>.